

pro střední třídy, ale po dlouhou dobu stagnuje základní vzdělání určené pro širokou populaci. V tomto směru dochází ke změnám vlastně až teprve v nejnovější době pod vlivem požadavků na specializaci, daných technickým vývojem.

Ve středověku, na počátku moderní doby a v některých společenských vrstvách ještě i dlouho potom vstupují tedy děti, jakmile se obejdou bez matek nebo chův, přímo do velké obce dospělých a podílejí se na jejich práci i hře. Rodina plní svou funkci zabezpečení pokračování života, majetku a jména, neproniká však příliš daleko do lidské sensibility. Jakmile se dítě obejde bez péče své matky, přestane vlastně náležet rodičům: je svěřeno jiné patrimoniální rodině, která je má připravit na stav dospělosti. Tam žije s dospělými, učí se dobrým způsobům, zdvořilosti i řemeslu. Do vlastní rodiny se pak vrací teprve v době, kdy se může ucházet o část dědictví. Bývá tomu tak dokonce i v chudých rodinách bez dědičného majetku — i ty mají velmi málo rodinné „existence“. Ariès proto rozlišuje rodinu „existenční“ 19. a 20. století od rodiny „instituční“ a zdůrazňuje, že mezi oběma typy je velmi podstatný rozdíl. Rodina, kterou děti opouštěly zpravidla ve svých 7 letech, nemohla vytvořit pevná afektivní pouta mezi svými členy a nebylo to také jejím úkolem. Teprve od konce 17. století se rodina otevírá afektivitě, a to tou měrou, jakou ztrácí svou funkci ekonomickou a svou funkci politického modelu společnosti. Ariès zdůrazňuje, že v této době se afektivita, rozptýlená do celého sociálního prostoru, začíná stahovat do rodiny. Moderní člověk tak už není sám uprostřed davu, je ve své rodině, která jej vlastně určitým způsobem izoluje.

Dítě se ze světa dospělých dostává do jakési karantény, do odděleného, chráněného světa, vytvořeného jen pro ně. Tímto světem je škola. A spojení mezi uzavřeným světem školy a světem dospělých zprostředkuje právě rodina. Na rodině není však závislé už jenom dítě, ale i mladý člověk, a někdy neunikne z této závislosti po celý život. V moderní rodině získává dítě ústřední postavení, natolik ústřední, že se ho rodina někdy snaží i zbavit jako přítěže: přeje si zajistit všem svým dětem co nejlepší podmínky a omezuje proto jejich počet. Tak se v rodině moderního typu setkáváme s dětstvím uzavřeným do školní výchovy a vzdáleným světu dospělých. Tato „karanténa“ se prodlužuje současně se školní docházkou, posunuje se přes celou adolescenci, která se vynořuje ve 20. stol. jako nové životní období a týká se všech adolescentů v moderní společnosti.

Práce P. Arièse je pravděpodobně nejlépe domyšlená historie rodiny a dětství, která vyšla v poslední době. Přestože od jejího prvního vydání uplynula poměrně krátká doba, vidíme, že již ovlivnila myšlení řady sociologů, pedagogů a psychologů. Je velmi bohatě dokumentována údaji z literatury, ikonografie, socharství, matričních záznamů i náhrobních nápisů a místy čtenáře těmito doklady až zavaluje. Přesto podává poměrně jasný a vyhraněný obraz historie rodiny, který

je přiznaně zjednodušený a schematizovaný, ale patrně nikoli příliš zkreslený. Ariès se většinou drží v mezích svého oboru „historie mentalit“ a o důsledcích této historie pro současný a budoucí sociální vývoj uvažuje jen okrajově. Jeho závěry však takové extrapolace umožňují a on sám se o ně pokouší v některých jiných pracích, např. v článku o nové roli matky a dítěte v současné rodině (1969).

Je pochopitelné, že Arièsova práce může stěžít rozřešit najednou celý soubor otázek, které se vážou k tak složitému tématu. Můžeme k ní proto právem mít řadu výhrad: dokumentace je vázána příliš úzce jen na francouzské prostředí a v mnohém neodpovídá přesné vývoji středoevropskému. Některá tvrzení jsou příliš paušální a bylo by třeba je vymezit. Tak např. bratrská výchova v 17. stol. a myšlenky Komenského odporují v lecčems absolutním tvrzením o naprostém nezájmu o školní výchovu dívek, dětí chudších sociálních vrstev apod. Na některých místech se vůbec zdá, že Ariès pro své myšlenkové konstrukce bere v úvahu jen pozitivní doklady a podceňuje skutečnosti, které jim odporují. Přes tyto výhrady je to kniha, se kterou se musí seznámit každý, kdo se zabývá vývojem moderní rodiny a postavením dítěte v ní.

Dana Langmeierová

S. N. Eisenstadt: Von Generation zu Generation

Juventa Verlag, München, 1968, s. 368.

Autor publikace, ředitel Sociologického institutu Jeruzalémské university, vychází ve své studii ze dvou základních otázek: Jakou roli hraje mládí (Jugendalter) v rozličných typech společnosti? Za jakých podmínek vznikají vlastní věkové skupiny mladistvých a co znamenají pro další vývoj společnosti?

Aby osvětlil tyto vztahy, shromáždil ve své studii velké množství srovnávacího sociálně antropologického materiálu (od popisu mládeže a jejího postavení v primitivních společnostech přes další společenské formace až po analýzu současné situace mládeže ve Spojených státech amerických, ve středoevropských zemích, v SSSR a v Izraeli), na jehož podkladě a s pomocí strukturálně funkčního pojmového aparátu vyvinutého americkou sociologií, především Parsonsem, rozvíjí svou vlastní teorii mládeže a jejího vztahu k ostatní společnosti, jež otvírá mnoho nových aspektů.

V počáteční kapitole Eisenstadt systematicky rozvíjí souvislost mezi sociální strukturou společnosti a diferenciací jejích členů podle věku v různých typech společnosti. Vyzvedá funkční význam věkových stupňů a jim jmenovaných heterogenních vztahů mezi generacemi pro socializaci individua. Tak např. na rozboru vztahů v primitivních společnostech odhaluje význam iniciačního ritu, jímž jsou mladí lidé jednak seznamováni se zákony společenství, do něhož vstupují, a se svými povinnostmi vůči němu, jednak jsou jim přímo uváděni do nové role, tj. do role

plnoprávného člena tohoto společenství. V předindustriální evropské kultuře stojí v centru dění funkčně bohatá „velká rodina“. Životní stáří ve spojení s rodinným statusem slouží pak jako hlavní kritérium nejen pro přidělení role ve společnosti, nýbrž pro získání společenské a hospodářské moci. V takových společnostech funguje rodina jako instituce, která poskytuje dospívajícím jednak potřebnou ochranu, jednak zajišťuje přístup k plnohodnotnému sociálnímu statusu.

Na rozboru moderní společnosti Eisenstadt ukazuje, že moderní malá rodina ztratila své postavení centrální instituce a současně ztratila svou funkci ochranného a převodního článku. Důsledkem toho je podle Eisenstadta narušení přirozených věkových heterogenních vztahů, životní stáří jako sociální kritérium ztrácí na významu, stejně jako generační posloupnost a věkové stupně pozbyávají tradiční význam jako společenské strukturální princip. Dochází pak k vytváření věkové homogenních skupin, které částečně přebírají některé funkce rodiny. Tak zajišťují dospívajícím, kteří usilují o nezávislost na rodičích, určitou ochranu a poskytují jim „teplo hnízda“, čímž vlastně slouží jak socializaci individua, tak soudržnosti společnosti.

Tato Eisenstadtova hypotéza vede do centra důležitých kontraverzí moderního bádání o mládeži, kde jednou z nejdiskutovanějších otázek je, jak dalece se tyto formální i neformální skupiny stejně starých mladistvých — které se v americké terminologii nazývají „peer groups“ — spojují a upevňují jako *díleč kultura společnosti*, jako samostatný svět mládeže.

Eisenstadt dále zkoumá důvody, jež vedou moderní mládež do opozice proti společnosti. Zdá se, že jeho pojetí mládeže může podstatně přispět k porozumění „revolučního hnutí“ této generace.

Eisenstadt se však neomezuje pouze na tyto vztahy a funkce. Všimá si na základě analýzy shromážděného materiálu i dalších otázek jako jsou souvislost *výchovného systému* se strukturou platnou toho času a úkoly té které společnosti. V této souvislosti analyzuje rodinu i z hlediska jejich rozličných *výchovných* funkcí; stejně tak školu, mládežnické organizace a různé neformální skupiny.

Eisenstadtovo dílo nalezlo jak pro velké množství konkrétního sociálně antropologického materiálu, tak i pro teoretické závěry, k nimž na základě jeho rozboru dospělo, velký mezinárodní ohlas. Má nejen význam pro sociologii mládeže, ale vzbudilo též velký zájem psychologů a pedagogů.

Eliška Nováková

Attitudes in British Management a P. E. P. Report

Pelican Book, London 1966, s. 327.

Autoři této publikace, zajímavé nejen ze sociologického hlediska, ale v mnohém podnětné i pro řídící pracovníky našeho průmyslu, podávají zprávu o dvouletém výzkumu postojů manažerů britských firem k procesu

řízení. Výzkum byl proveden pod vedením pracovníků výzkumného štábu PEP (Political and Economic Planning Ltd) — Anthony Gatera, Davida Insulla, Harolda Lind a Petera Seglowa, za konzultativní pomoci J. R. Parkinsona, profesora aplikované ekonomie na Queen's University v Belfastu. Byl dokončen v červnu 1964 a navazuje na dřívější práci PEP — *Growth in the British Economy* (PEP 1960).

Zpráva je rozdělena do tří částí. V první (The Setting) se autoři zabývají motivací výzkumu, formulací projektu a metodologickými problémy, ve druhé pak otázkami řízení ekonomického růstu (The Management of Growth) a třetí část je zaměřena na problémy vytváření podmínek pro ekonomický vzestup (The Environment for Growth).

Výzkum byl motivován kritickými diskusemi o pomalém růstu britského hospodářství, v nichž se objevovala řada pokusů aplikovat při srovnávání ekonomického vývoje v jiných západních zemích především takové agregáty, jako velikost národního produktu, investic nebo exportu. Jak autoři uvádějí, tato makroekonomická hlediska mají jistě svá opodstatnění, ale nemohou být kritériem pro hodnocení ekonomické efektivity jednotlivých firem v tak decentralizovaném hospodářství, jaké existuje ve Velké Británii. Růst britské ekonomiky jako celku je zcela závislý na ekonomické aktivitě jednotlivých firem a jak ukazují poslední analýzy, ta je determinovaná převážně těmi, kteří tyto firmy řídí. S odvoláním na studii *Growth in British Economy* ukazují, že jednou z hlavních překážek ekonomického růstu je nedostatečná zainteresovanost pracovníků a malá pozornost, jež je věnována specifickému významu manažerů. Proto je nutné nejprve poznat postoje a činnost manažerů a pak je možno formulovat efektivní hospodářskou politiku.

Záměr, aby objektem výzkumu byl britský průmysl jako celek, způsobil řadu problémů při výběru vzorku. Problém spočíval v tom, že britskou ekonomiku vytváří velké množství samostatných firem (podle uvedených údajů v době výzkumu existovalo více než 20.000 závodů s 25 a více zaměstnanci) patřících do různých odvětví průmyslu a rovněž kvalita a úroveň managementu je obtížné srovnatelná. Proto výzkumný tým nejprve porovnával firmy, jejichž manažeri jsou orientováni především na rozvoj firmy a jejichž postoje a řídicí praxe tomu nasvědčují, s firmami, jejichž manažeri se domnívají, že podobné postoje nezažívají. Po dohodě s experty (skupina expertů byla složena z akcionářů, ekonomů, představitelů obchodních komor) byly vypracovány dva seznamy. Na prvním seznamu byly uvedeny firmy, u nichž byl předpoklad rozvoje v příštích deseti letech, a to jak jejich rozvoj vnitřní, tak vzestup vyplývající z důsledku prosperity velkých společností, k nimž tyto firmy měly ekonomické vazby. Druhý seznam zahrnoval firmy, jejichž hospodářský rozvoj nebyl předpokládán. Poněvadž nedošlo k plné dohodě s experty, doplnil výzkumný tým se-